BIBLIOTEKARZ PODLASKI
4/2020 (XLIX)
<https://doi.org/10.36770/bp.562>
ISSN 1640-7806 (druk) ISSN 2544-8900 (online)
www.bibliotekarzpodlaski.pl

Walentyna Sobol*

Uniwersytet Warszawski

<https://orcid.org/0000-0003-0484-6874>

***Vis probandi* albo na drodze do zrozumienia i współdziałania narodów**

Vis probandi or on the way to understanding
and cooperation of nations

[rec. Anna Choma-Suwała, *Recepcja poezji ukraińskiej przez pisarzy lubelskiego środowiska literackiego w okresie międzywojennym: próby interpretacji*, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin 2019, 326 ss.]

Abstract: The text is a review of the book by Anna Choma-Suwała, published in Lublin in 2019, entitled *Reception of Ukrainian poetry by the writers of the Lublin literary community in the interwar period: attempts at interpretation*. The researcher briefly discusses all the values of the monograph inspected by her, emphasizing above all its unique and groundbreaking nature. He considers it particularly valuable that Choma-Suwała refers to extensive quotations, quotes fragments of works, and relies on other researchers' records about the life and work of numerous cultural activists. In the summary of this review, there is a conviction that the

* Walentyna Sobol – prof. dr hab., literaturoznawczyni, ukrainistka; pracownik Uniwersytetu Warszawskiego; redaktor naczelna rocznika „Studia Polsko-Ukraińskie”; autorka licznych monografii, m.in. *Українське бароко. Тексти і контексти*, Warszawa 2015; *Oleksandr Koszyc i jego dziennik „Z pieśnią przez świat”*, Warszawa 2018.

reviewed book could be re-issued after corrections and supplements, even in a different, scientific and practical format, especially if the texts of translations appeared next to the critical-literary study. It is mainly about the supplements to the book – the publication of an anthology of translations, perhaps the most important ones, of Józef Łobodowski, Józef Czechowicz and Andrzej Jaworski.

Keywords: review, Ukrainian studies, Lublin, UMCS, poetry, reception, understanding.

Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie w 2019 roku opublikowało monografię *Recepcja poezji ukraińskiej przez pisarzy lubelskiego środowiska literackiego w okresie międzywojennym: próby interpretacji*. Jej autorka, dr Anna Choma-Suwała, jest znaną badaczką (ma w swoim dorobku ponad 35 artykułów naukowych oraz popularnonaukowych), są to przede wszystkim badania z zakresu komparatystyki, co jest nie do przecenienia. Odpowiadając na postępującą globalizację świata, komparatystyka literacka pojawiła się jako osobny przedmiot nauczania w licznych programach studiów humanistycznych.

Ostatnio wydana monografia *Recepcja poezji ukraińskiej przez pisarzy lubelskiego środowiska literackiego w okresie międzywojennym: próby interpretacji* zapewne zostanie uznana przez autorkę za najważniejszą w jej dorobku pracę. Po wnikliwym zapoznaniu się z dorobkiem naukowym autorki zgadzam się z taką tezą, że to rzeczywiście najważniejsza jej praca, która podsumowuje dotychczasową działalność naukowo-badawczą. Jak widać, przed doktoratem i habilitacją krystalizowały się naukowe zainteresowania Pani Doktor, ukierunkowane od początku pracy badawczej na rozpartywanie zagadnień recepcyjnych, zwłaszcza polsko-ukraińskich stosunków literackich okresu międzywojennego. Ten okres jest owocny, a jednocześnie trudny pod wieloma względami, do tej pory był niemal zupełnie pomijany. Praca monograficzna dr Anny Chomy-Suwały poświęcona recepcji poezji ukraińskiej stanowi w tym kontekście dobry początek dalszych badań polsko-ukraińskich stosunków literackich tego czasu.

Recenzowana książka składa się z sześciu kompozycyjnie wyodrębnionych rozdziałów, mających tworzyć syntetyczną ocenę wkładu lubelskie-

go środowiska literackiego w popularyzację literatury ukraińskiej w Polsce. Zwłaszcza taki cel postawiła przed sobą autorka, przy tym jednak podkreśliła, że głównym założeniem dysertacji jest prezentacja przekładów dokonanych wyłącznie przez trzech wybitnych pisarzy lubelskich: Józefa Czechowicza, Kazimierza Andrzeja Jaworskiego i Józefa Łobodowskiego (s. 12). Zdaniem Chomy-Suwały, to właśnie oni w dobie antagonistycznych dyskusji politycznych stali się rzecznikami prawdy, niezbędnej do zrozumienia i współdziałania obu narodów. To właśnie oni, zdaniem autorki, starali się niełatwe kwestie w stosunkach polsko-ukraińskich pokazać z perspektywy tworzenia płaszczyzn porozumienia między narodami, którego ambasadorami się stali.

Autorka nie unika trudnych tematów, analizuje polsko-ukraińskie stosunki literackie w aspekcie wpływu wydarzeń politycznych na odbiór ukraińskiej kultury i literatury w Polsce. Udowadnia, że o dorobku translatorskim międzywojennego dwudziestolecia pisano dość zdawkowo. Za materiał źródłowy służą tutaj nie tylko przekłady ogłoszone drukiem w pismach typu „Ateneum”, „Barykady”, „Biuletyn Polsko-Ukraiński”, „Kamena”, „Pion”, „Sygnały”, „Wołyń”. Autorka sięga również – w celu uzupełnienia podstawy źródłowej – do wyboru pism zebranych Czechowicza i Jaworskiego, ujawniając przykry fakt, że do tej pory nie doczekały się wydania zbiorowego tłumaczenia Łobodowskiego (oprócz jego przekładów poezji Szewczenki, umieszczonych w dwóch wydaniach zbiorowych).

Imponuje w recenzowanej pracy zastosowana metodologia badawcza. W rozdziale pierwszym *Zarys teorii recepcji i teorii przekładu* autorka sięga do badań nad odbiorem i recepcją dzieła literackiego. Analizując zasady recepcji w pracach Hansa Roberta Jaussa i Wolfganga Isera, Choma-Suwała przekonuje czytelnika, że to właśnie w Polsce – rok wcześniej przed słynnym manifestem Jaussa – Michał Głowiński zaproponował nowe dla teorii badań literaturoznawczych pojęcie „odbiorcy wirtualnego” (s. 23), że polscy badacze dowodzili, iż w zrozumieniu sensu mają znaczenie tak wewnętrzne, jak i zewnętrzne czynniki tekstu, związane z takimi zasadniczymi pojęciami komunikacji, jak nadawca i odbiorca.

W rozdziale drugim *Polsko-ukraińskie stosunki literackie w latach 1918–1939* została omówiona współpraca kulturalna na terytorium II Rzeczypospolitej w odróżnieniu jej od kwestii politycznej. Zdaniem monografistki, „[...] przyczyną antagonizmów było to, że społeczność ukraińska nie otrzymała

oczekiwanej autonomii terytorialnej ani kulturowej wynikającej z postanowień traktatu pokojowego. Polska nie wywiązała się z obietnicy zagwarantowania praw językowych i religijnych mniejszości ukraińskiej, a problem autonomii włączonych do Polski obszarów pozostał niewyjaśniony do 1939 roku. Mimo zabiegów Józefa Piłsudskiego, który był zwolennikiem idei federacji, Sejm polski nie poparł wizji wielowyznaniowej i wielonarodowościowej Polski” (s. 44). Podsumowując, uczona wyeksponowała dwa znacząco różne kierunki. W kwestii politycznej – proponuje osobną rozmowę. Natomiast w odmienny sposób przebiegała polsko-ukraińska współpraca kulturalna, która przyczyniła się do budowania porozumienia. I to właśnie literatura była „jednym z najbardziej dostępnych ówczesnych komunikatorów” (s. 67).

Inspiracje biograficzne, literackie oraz społeczno-polityczne autorka analizuje w trzech podrozdziałach rozdziału trzeciego *Przyczyny i źródła zainteresowań tłumaczy lubelskich poezją ukraińską*. Najważniejsze tematycko-problemowe aspekty natomiast zostały ujęte w trzech obszernych literaturoznawczych rozdziałach – IV. *Kazimierz Andrzej Jaworski w kręgu literatury ukraińskiej* (s. 113-178), V. *Poezja ukraińska w tłumaczeniach Józefa Czechowicza* (s. 179-221), VI. *Recepcja poezji ukraińskiej przez Józefa Łobodowskiego* (s. 223-280).

Autorce udało się zbadać translatorski dorobek lubelskich pisarzy wnikliwie i skrupulatnie. Podkreśliła, że interesujący przedział czasowy, chociaż był okresem intensywnych zmian politycznych, prowadzących do nieporozumień na tle narodowym i etnicznym, ale „podejmowane przez kręgi prometejskie działania przyczyniły się do umacniania ukraińskiej tożsamości narodowej, wyzbycia się kompleksów i odbudowy wiary we własne możliwości” (s. 281).

Interpretatorka odwołuje się do obszernych cytatów, przytacza fragmenty prac, opiera się na zapisach innych badaczy o życiu i twórczości licznych działaczy kultury. Nie tylko Jaworskiego, Czechowicza, Łobodowskiego, ale również wybitnych twórców ukraińskich, takich jak: Taras Szewczenko, Pawło Tyczyzna, Jewhen Małaniuk, Bohdan Ihor Antonycz, Maksym Rylski, Bohdan Krawciw, Światosław Hordyński, Ołeh Olżycz, Ołeksandr Ołes, Jurij Fedkowycz, Dmytro Falkiński, Natalia Liwycka-Chołodna, Jurij Kosacz. Przyjrano się tu poszczególnym zbiorom poetyckim ukraińskich poetów i ich recepcji przez pisarzy lubelskiego środowiska literackiego, uzasadniono, że

najczęstszą strategią lubelskich tłumaczy jest adaptacja (s. 284), drugą, mniej poułarną strategią jest transfer, czyli pełne przeniesienie na polski grunt językowy zarówno treści, jak i formy (s. 285).

Stwierdzam z satysfakcją, że monografia *Recepcja poezji ukraińskiej przez pisarzy lubelskiego środowiska literackiego w okresie międzywojennym: próby interpretacji* jest dobrym punktem wyjścia do bardziej szczegółowych analiz i syntez – i to nie tylko przekładów lubelskich tłumaczy, i nie tylko w okresie międzywojennym. W tej książce, merytorycznie dobrej i na gruncie polskim nowatorskiej, przybliżono nieznane zagadnienia z historii emigracji ukraińskiej w Polsce w dwudziestolecie. Wyróżniam w tej pracy teoretycznoliteracki wkład autorki w szczegółowe badanie strategii translatorskich na przykładzie utworów lubelskich tłumaczy. Chodzi o strategię dostosowania tekstu oryginalnego do potrzeb odbiorcy (adaptacja), a także o pełne przeniesienie tekstu pierwotnego na polski grunt (transfer). W rezultacie analizy udowodniono, że wybór pierwszej strategii związany był z nieprzekładalnością oddzielnych terminów, związanych na przykład z obyczajowością czy z obrzędkiem religijnym. Wybór drugiej – nierzadko prowadzi jednak do archaizacji lub egzotyzyacji tekstu przekładu, a to może powodować trudności interpretacyjne, a nawet zaburzenia w procesie komunikacji.

Omawiana praca, moim zdaniem, może być po poprawkach i uzupełnieniach wydana ponownie, i to nawet w innym, naukowo-praktycznym formacie, szczególnie gdyby obok opracowania krytyczno-literackiego pojawiły się teksty przekładów. Mam na myśli dodatek do książki – wydanie antologii przekładów, bodaj najważniejszych, Józefa Łobodowskiego, Józefa Czechowicza, Andrzeja Jaworskiego. Byłby to bez wątpienia pożyteczny wkład w humanistykę, imponujący pod względem i naukowym, i akademicko-dydaktycznym również. Przecież dr Anna Choma-Suwała jest doświadczonym dydaktykiem, od roku 1998 zatrudniona na Uniwersytecie Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie w Instytucie Filologii Słowiańskiej, pracując obecnie na stanowisku adiunkta. Co ważne, ze swoją macierzystą uczelnią związana jest od czasu studiów i początków kariery naukowej, jest ponadto głęboko zaangażowana w prace związane z procesem dydaktycznym. Prowadzone przez nią zajęcia obejmowały takie przedmioty, jak analiza dzieła literackiego, historia literatury ukraińskiej, literatura ukraińska w kontekście europejskim, nurt klasycystyczny w literaturze ukraińskiej XX wieku, praktyczna nauka języka

Walentyna Sobol, „*Vis probandi*” albo na drodze do zrozumienia i współdziałania narodów

ukraińskiego, podstawy wiedzy o literaturze i kulturze ukraińskiej, praktyczne tłumaczenie, frazeologia ukraińska. Dla profilu jej działalności ważne jest i to, że aktywnie działa na rzecz promocji i podnoszenia prestiżu Instytutu Filologii Słowiańskiej i Wydziału Humanistycznego UMCS. Autorka jest bardzo zaangażowana we współpracę ze szkołami Lublina, bierze udział w projektach dydaktycznych promujących język i kulturę ukraińską w szkołach objętych umowami patronackimi. Lubi uczyć: *Gaudium in litteris est!*¹

Otóż jej najnowsza praca monograficzna *Recepcja poezji ukraińskiej przez pisarzy lubelskiego środowiska literackiego w okresie międzywojennym: próby interpretacji* z pewnością przyda się również i w tej jakże ważnej dziedzinie dydaktycznej aktywności. Posłuży, moim zdaniem, szlachetnej sprawie głębszego zrozumienia kultur naszych narodów, ich współpracy na niwie nauki, kultury, oświaty.

Bibliografia

Choma-Suwała A., *Recepcja poezji ukraińskiej przez pisarzy lubelskiego środowiska literackiego w okresie międzywojennym: próby interpretacji*, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin 2019.

Choma-Suwała A., Józef Czechowicz – tłumacz prozy ukraińskiej, „*Slavia Orientalis*” 2016, nr 2.

Choma-Suwała A., *Poezja Natalii Lywickiej-Chołodnej w tłumaczeniach Józefa Łobodowskiego*, „*Acta Polono-Ruthenica*” 2020, XXV/2.

¹ Łacińska sentencja oznaczająca tyle, co radość w nauce albo nauka daje zadowolenie.